

EMINESCU ȘI INDIA

EMINESCU AND INDIA

Livia NEMȚEANU

Poet și scriitor, critic literar, eseist, memorialist, a scris în diferite registre literare, de la abstract la sarcasm, liric, elegiac dar și epic, cu o senzualitate robustă dar și extatic, dovedind o sensibilitate și o muzicalitate rafinată sub biciul neiertător al analizei.

Este membră a Uniunii Scriitorilor din România, membră a Asociației Scriitorilor Români din Canada, fondatoarea și conducătoarea Cenaclului Literar Eminescu de la Montreal din 2008, Diplomă acordată de Ligă pentru Renașterea Daciei pentru excepționala activitate literară, Diplomă a Societății SOLIDAS OVIDIANA pentru excepționala activitate literară și răspândirea culturii românești în America.

Livia Nemțeanu-Chiriacescu s-a născut la Pitești (jud. Argeș). De la vârsta de trei ani a trăit la București unde părinții au fost mutați cu catedra și unde și-a făcut toate studiile.

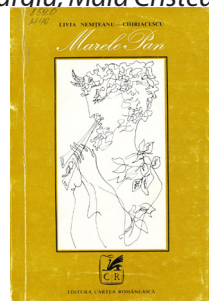
Este Diplomată de Stat a Facultăților de Drept și de Istorie de la Universitatea din București. A lucrat câțiva ani ca bibliograf principal la Biblioteca Centrală de Stat, devenită Biblioteca Națională a României, apoi în Arbitrajul de Stat, consultant șef, și în final 22 de ani la Ministerul Muncii din București, în funcțiile de consilier juridic principal și consilier juridic șef.

În 1987 pleacă într-o vizită în Canada cu soțul ei, judecătorul Silviu Nemțeanu și fiul lor, unde au rămas definitiv. Locuiește de la început la Montreal. Împreună cu soțul a fost membru fondator al revistelor de cultură din Montreal Luceafărul românesc și Doina, unde a publicat timp de zece ani până la dispariția lor din lipsă de subvenții. A publicat și în alte ziare și reviste din Canada, precum Cuvântul românesc din Hamilton, Cuvântul Adevărului din Edmonton, Litteraede la Toronto, Tribuna Noastră, Pagini Românești, Destine, Destine Literare, Candela de Montreal, de la Montreal, precum și pe diferite sit-uri de pe internet. A fost corespondent permanent din 2004–2008 al prestigioasei reviste de cultură Dorul din Danemarca, unde a publicat poezii, articole, schițe, nuvele, critică literară, amintiri. În volumul Montreal vu par ses poètes din 2006 i-au apărut – în urma unui concurs – texte, poezie, în limba franceză.

Din 1999 până în 2010 a scris în Canada, și a publicat, alte șapte cărți, două de poezie și cinci de nuvele, memorii și jurnale de călătorii.

Criticii au primit cu elogi toate cărțile scriitoarei și poetei Livia Nemțeanu-Chiriacescu. Printre aceștia au fost: Mircea Ciobanu, Nicolae Balotă, Ștefan Augustin Doinaș, Mihai Gafița, Tudor George din România, Titu Popescu - Germania, Dan Romașcanu - revista Dorul - Danemarca, Magda Ionescu Ghinea-România, Eugen Giurgiu, Maia Cristea - Vieru-din Toronto, Denisa Parvete, Ileana Ungureanu, Radu Manoliu-din Montreal, Mariana Gheorghe - Vancouver, Constantin Clisu - Edmonton și alții.

Cărți publicate: Răscoala din 1907 (studii bibliografice), 143 pag., 1957, E.S.I.P.; Ochi de pisică (poeme), 93 pag., 1969, Editura pentru literatură; Marele Pan (versuri), 120 pag., 1973, Editura Cartea Românească; Amurgul alb (poezii), 103 pag., 1981, Editura Cartea Românească; Pământul dinlăuntru, (poeme), 319 pag. 1999, Editura

Planeta; Europa ...în autostop, vol.I, 334 pag., 45 ilustrații color, 2001, Editura Cartea Românească; Europa ...în autostop și restul lumii, vol.II, 348 pag., 75 ilustrații color, 2001, Editura Cartea Românească; Tierra del Fuego-Fin del Mundo, 348 pag., 126 ilustrații color, 2005, Editura Muzeul Literaturii Române; Crucea Cavalerilor de Malta, ,350 pag.,138 ilustrații color; Nuvele, 2010, Editura Paralela 45; Manuscrisul din tren-Jurnalul vieții mele; Memorii 1930-1989, 435 pag., 68 fotografii de familie și istorice, 2010, Editura Paralela 45; De dragoste și de moarte; Poeme, 200 pag., 2010, Editura Paralela 45.

Abstract: The author reflects on the edge of the thesis „Indian Influence over Eminescu's thinking” written by Amita Bhose, a young woman from India. This work was supported in 1975 under the leadership of PH.D, professor Zoe Dumitrescu-Bușulenga. It was issued by publisher house Junimea in 1978 under the title: „Eminescu and India” and reprinted by publisher house Cununi de stele in 2010, after 32 years. Mihai Eminescu's poetry has produced great astonishment upon her. She cannot be considered Eminescu only as an European poet, but also Indian, who looks life through the prism of philosophy. Captivated by Eminescu's creation, she becomes a good expert of literature and Romanian culture. They're surprising of common similarities of Eminescu, Tagore and Calidasa, among which is longing for nature burn all three. About this work, Edgar Papu, great eminoscolog, says that „nowhere in the world the spirit of India is not absorbed” deeper and more appropriate as in Eminescu work .

Keywords: thesis, title, publishing house, similarity, Eminescu work

Mari descoperiri au fost adeseori rodul hazardului.

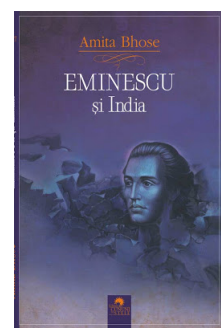
În cazul de față, care pare a fi sau a începe ca o poveste exotă, o tânără indiană, Amita Bhose, își însoțește soțul trimis de la Calcutta în România pentru o specializare în domeniul petrolului. Ea se înscrie la Universitatea din București la un curs intensiv de limba română de doi ani și reușește să vorbească și să scrie perfect românește.

Cu totul întâmplător cade pe o poezie a lui Eminescu de care se simte atrasă. Se întoarce în India și îl traduce pe Eminescu, realizând astfel prima lui traducere în spațiul asiatic.

Invitată în România la Congresul traducătorilor, ea se înscrie la o bursă la doctorat cu tema „Influența indiană asupra gândirii lui Eminescu”, susținută în 1975 sub conducerea prof.dr.docent Zoe Dumitrescu-Bușulenga, publicată la editura Junimea în 1978 sub titlul : *Eminescu și India* și retipărită în 2010 de editura Cununi de Stele, după 32 de ani.

„Este pentru prima oară și momentul mi se pare încărcat de semnificații, că o minte indiană se apleacă asupra operei eminesciene, judecând-o, și nu în sine, ci în raport cu o străveche cultură a răsăritului”, spune Zoe Dumitrescu-Bușulenga în prefața cărții.

„Prima mea întâlnire cu poezia eminesciană, mărturisește autoarea, mi-a produs o mare uimire. Descopeream o întreagă lume, în care Orientul se întâlnește cu Occidentul, Europa se întâlnește cu Asia, finitul se „desmărginește” și granițele se șterg. Poezia lui Eminescu în

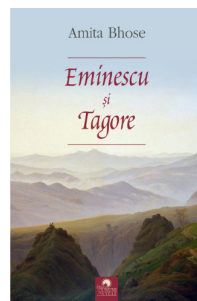

totalitatea ei, de la oda funebră *La mormântul lui Aron Pumnul* până la epitaful purificat al poetului *Mai am un singur dor* – mi s-a dezvăluit astfel ca o melodie neîntreruptă, îngemănând toate hotarele spațiului și ale timpului”.

Ea nu-l mai poate considera pe Eminescu numai ca un poet european, ci și indian, care privește viața prin prisma filosofiei. Deși Eminescu simbolizează întreaga spiritualitate românească, el ar fi putut fi prin gândirea sa și un poet al Indiei.

Captivată de creația eminesciană, ea devine o bună cunoscătoare a literaturii și culturii române. Continuă să cerceteze influențele dintre Eminescu și Rabindranath Tagore, dintre aceștia și Calidasa și scrie unul după altul alte trei volume : *Eminescu și Tagore* (reconstituit după fișele ei), *Cosmologia lui Eminescu* (reconstituit din conferințe), *Proza literară a lui Eminescu și gândirea indiană* (1977), toate trei republicate postum între anii 2010 – 2013 (căci Amita Bhose revenită din India nu se mai întoarce în țara ei natală, rămânând definitiv în România până la moartea ei în 1992).

Eminescu și-a transpus viziunea sa filosofică în perspectiva poeziei. Ideea dorului de absolut, atitudinea detașată în fața morții din opera eminesciană au găsit în creația indiană străveche paralelisme semnificative.

Cosmologia lui Eminescu vizibilă în *Rugăciunea unui dac* și în *Scrisoarea I-a* dovedește că el a cunoscut cosmologia indiană din imnurile vedice, ca și unele aspecte ale filozofiei buddhiste. Numele unor cercetători și traducători ai vechii literaturi sanscrite, ca Max Müller, se găsesc însemnate în manuscrisele lui Eminescu.

Prin glorificarea autoflagelației, prin mortificarea tuturor plăcerilor, aspirând către stingere și prin dorința dispariției fără de urmă, *Rugăciunea unui dac* spune C. Papacoste, a părut ca cea mai buddhistă dintre creațiile eminesciene. O variantă a ei poartă titlul „Nirvana”.

Se știe că inspirația cea mai puternică provine din durere, din tristețe, din simțul morții, strâns legat de cel al vieții, al dragostei de viață. Așa apare la Eminescu în poezia *La mormântul lui Aron Pumnul*, profesorul său, primul lui contact cu moartea. Și primele imagini care susțin această preocupare sunt luceafărul, steaua, jalea și cântarea sferelor.

Scriitoarea Amita Bhose constată că și Tagore a trecut prin aceeași experiență după moartea unei ființe dragi.

Trăitori în aceeași epocă, ei nu s-au cunoscut, nici personal, nici prin lecturi, Tagore devenit cunoscut în afara Indiei după ce i s-a decernat premiul Nobel în 1913, iar Eminescu fiind tradus în bengali în 1969, mult după moartea lui Tagore.

Ambii poeți, strâns legați de sentimentul naturii, folosesc aceleași imagini repetitive, codrul și luna, care nu sunt frecvente la nici un alt poet român, dar se găsesc adesea în folclorul românesc.

Ca pentru a ne proba cele de mai sus, autoarea indică revolta lui Coșbuc că în *Povestea anotimpurilor* de Calidasa imaginea lunii apare de 289 de ori și că poeziile lui Eminescu te fac să te gândești la Calidasa. Deasemenea, ea constată că deși imaginile lui Eminescu se aseamănă cu cele din poeziile sanscrite, ele le depășesc adeseori pe acestea din urmă. Cu toate că e legată de tristețe, viziunea finală a lui Eminescu despre

apariția lunii este aceea că ea *întunecă suferințele* și e dătătoare de forțe noi, concepție care își are rădăcinile și vedele indiene.

În același timp Amita este conștientă că poeziile din adolescența lui Eminescu, când el nu cunoștea nimic din filozofia indiană, sunt stăbătute de aceeași viziune antropomorfică a naturii ca o ființă vie cu care omul se poate contopi, și care probează că imaginația poetului român era intuitiv legată de concepțiile indiene.

Și imaginea dragostei, în primele poezii de dragoste la Eminescu, când iubita e Dumnezeu și Dumnezeu se confundă cu iubita, este aceeași iubire mistică pe care autoarea o regăsește la Tagore și Jayadeva. Sau în expresia Amitei: „dorința de a descoperi pe cel necunoscut în cunoscut, de a ajunge de la finit la infinit”.

Obsedat de moarte, Eminescu concepe viața ca o antiteză a morții, care e totuși *un caos de lumină, o mare de stele* (Mortua est). Curioasă asociere cu cea din Upanișadele indiene care definesc moartea ca pe *cel luminos dincolo de întuneric*. Concepție care se pierde în negura timpurilor, a celor 700 -300 de ani î. H.

Eminescu a accedat la filosofia indiană și prin scrierile romanticilor germani Goethe și Herder în perioada când s-a aflat la Viena, sau poate mai întâi prin aceștia. Dar leagănul omenirii în viziunea lor a fost tot India și vedele indiene, primul limbaj al omenirii. Ei au fost influențați de mistica indiană, dar și Tagore pare a fi fost influențat de metaforele lui Goethe comparând-o pe femeia iubită cu primăvara și pe femeia-mamă cu anotimpul ploilor.

Mulți sunt cei care adevăresc că Eminescu citise drama Sakuntala, capodopera poetului Calidasa, la care „atracția trupească se transformă treptat în dragoste sufletească ... prin sublimarea frumuseții instinctelor naturale în frumusețea iubirii spirituale”, idee proiectată în poezia *Venere și Madonă*.

Goethe, în *Călătorie în Italia*, scrie că Sakuntala e cartea care l-a impresionat cel mai profund. Edgar Quinet despre momentul Sakuntala spune că „ea a dat naștere la o nouă epocă în cultura europeană, pe care a numit-o „Renașterea Orientală”.

Teodor V. Ștefanelli notează că Eminescu a citit Sakuntala, Ramayana și Mahabharata la Viena și aprecia religia buddhistă de care era încântat, ca fiindcea mai poetică, frumoasă și profundă religie de pe lume. I. P. Florantin spune că prin anii 70 (1870) Eminescu, fascinat de India, dorea „să părăsească Europa, să se ducă în India”. Slavici în *Amintiri* întărește pasiunea lui Eminescu pentru India, afirmând că la 20 de ani el cunoștea *învățăturile lui Platon, Confucius, Zoroastru și ale lui Buddha*. I. G. Barițiu, coleg cu Eminescu la Viena, confirmă preocuparea lui Eminescu pentru buddhism.

Sunt uimitoare asemănările frecvente dintre Eminescu, Tagore și Calidasa, printre care majoră este dorul de natură care-i arde pe toți trei, Eminescu în poezia *O, rămâi*, Tagore în *Dă-mi înapoi pădurea, ia-ți orașul*, iar Calidasa în *Nori mesageri* (în care eroul e surghiunit departe de natură), toți trei izolați în contemporaneitate. *Situația aceasta de izolare în contemporan ne trezește un surâs pe jumătate zeflemitor, pe jumătate trist. Căci izolarea în timp este o stare de prizonierat absolută, iremediabilă, spre deosebire de izolarea în spațiu. Scăparea din prima situație nu există decât virtual, în gând sau în vis, în timp ce cealaltă poate fi reală.*

Întoarcerea la viața în pădure dorită de Tagore e imposibilă, pentru că anacronică, societățile care au trăit în păduri fiind dispărute. Trecutul e depășit, mort.

Natura pentru Tagore e casă sufletului. Atât el, cât și Eminescu îl citează pe Kalidasa care exprimă cel dintâi acest sentiment (Eminescu îl descrie în poezia *Icoană și privaz*, Tagore în *Religia omului*).

Poezia descoperă, extrage gândurile și sentimentele autorului, e ca o biografie. Din poeziile lui Eminescu răsare ideea că el a trăit într-o epocă anume, dar și în eternitate.

Este de reținut notația Dr. Bhose găsită pe un manuscris al poeziei *Luceafărul* care definește sensul alegoric al poeziei: *geniul... nu poate să fie fericit. El n-are moarte, dar n-are nici noroc*. Ca și o altă însemnare pe un alt manuscris: *Kalidasa, Amorul lui Kalidasa* ?!

Am arătat mai sus că Eminescu a avut o mare admirație pentru buddhism. Dovada că el a cunoscut filosofia buddhistă este și atestarea lui G. Bogdan-Duică despre versul *Moartea succede vieții, viața succede la moarte* (din *Epigonii*), care apare literal în *Introduction à l'histoire du Bouddhisme indien* de E. Burnouf (Paris, 1884). Dar scepticismul lui Eminescu asupra noii generații de scriitori din *Epigonii* este nepertinent, căci o lume nouă începea chiar cu el, la care se adăugau Creangă și Caragiale, formând cea mai strălucită trinitate literară.

Eminescu a fost fascinat de ideile democratice ale lui Buddha, care pentru prima oară în istoria omenirii a dărâmat toate barierele de rasă și popor. În ierarhia castelor din societatea hindusă numai brahmanii puteau fi preoți, dar Buddha a revendicat un destin egal pentru toți oamenii, indiferent de casta din care proveneau.

În cartea sa *A History of Ancient Sanskrit Literature* Max Müller explică semnificația lui Buddha în istoria Indiei, accentuând faptul că Buddha a predicat tuturor oamenilor umiliți și disprețuiți că salvarea e posibilă fără mijlocirea preoților brahmani și fără să aibă încredere în acele cărți pe care brahmanii le-au dat cu titlul de revelație. El i-a făcut astfel pe acești oameni egali cu brahmanii, așa numiții zei pământești. Cauza acestei situații era prejudecata, tradiția stagnantă și ignoranța.

Aceste idei i-au provocat lui Eminescu sentimente de milă și revoltă pentru viața poporului său, pentru suferințele, nenorocirile și greutățile care atârnă pe umerii țărănimii asuprite. Opinie care se oglindește deseori în articolele lui, dar și în poezia *Inger și demon*. Gândirea revoluționară a lui Eminescu se concretizează însă în poezia *Împărat și proletar*. Provocată de suprimarea Comunei de la Paris și socialismul rousseau-ian, ea își trage seva antireligioasă din filosofia buddhistă.

Ideea acesteia este că speranța în răsplata din viața de dincolo e falsă, că o viață de mizerii și chinuri nu va fi urmată de nici o răsplată, căci *morți sunt cei muriți* spune poetul. Și din comentariul poetului-filosof Radhackerishnan rezultă deasemenea că sufletul nu există, odată cu trupul moare și el.

Am ajuns aici la un impas. În filosofia buddhistă sufletul e nemuritor, căci spre a se purifica și a ajunge la Brahma, el se reîntrupează de mai multe ori, idee care apare în nuvela lui Eminescu „Sărmanul Dionis”.

Această antinomie, dacă o privim dialectic, ne duce cu gândul la o veche istorie a Sinodului din Calcedonia, de la 451, în care s-a expus teza că Iisus Hristos este numai Dum-

nezeu, și antiteza că Iisus Hristos este numai Om. Dar s-a făcut sinteza din care a rezultat că este și Dumnezeu și Om. Pentru a depăși gândirea morții sau nemuririi sufletului, evident sau aparent paradoxală, și a găsi unitatea contrariilor, observăm că în toată opera eminesciană străbate vântul nemuririi creației. Iar în „Împărat și proletar”, poezie socială, găsim revolta lui contra in justiției față de cei exploatați, trudiți și chinuți. Eminescu nu crede în concepția religioasă de rai- iad, dar crede în concepția filosofică a metempsihozei, buddhistă și creștină tot odată.

Că Eminescu a ajuns la concepțiile buddhiste prin izvoare indiene sau citindu-l pe Schopenhauer, cum se duc lungi dispute între Vianu, Perpessicius, Papacostea, Călinescu și alții e lipsit de relevanță, deoarece toți acceptă că –cu toate ezitățile de-a lungul poeziilor lui între conceptul vedic și contrariul lui- este indiscutabil vorba de o influență indiană.

Dar cea mai buddhistă poezie a lui Eminescu, consideră autoarea, e *Glossa* : *tu rămâi la toate rece*. Ca în cartea fundamentală buddhistă (Dhamapada) în care omul perfect se cuvine să rămână nepăsător la ceea ce e trecător.

Glossa, urmată de *Oda în metru antic*, de poezia *Eu nu cred nici în Iehova*, postumă, de *Luceafărul*, toate mărturisesc urmele repetitive ale aprofundării filosofiei buddhiste de către poetul nostru. De altfel, Caragiale l-a numit „fermentul buddhist”.

În *Luceafărul* Hiperion e setos de repaos, de nirvana, căci „*toți se nasc spre a muri și mor spre a se naște*”. Intrucât am șansa să posed o carte rară, *Poezii postume de M. Eminescu apărută în 1908, ediție nouă, publicată la București de Institutul de arte grafice și Editură Minerva*, mă opresc un moment asupra acestei poezii, care poartă titlul primului vers :

<i>Eu nu cred nici în Iehova</i>	<i>Visuri sunt și unul și altul</i>
<i>Nici în Buddha Sakya-Muni,</i>	<i>Și tot una-mi este mie</i>
<i>Nici în viață, nici în moarte,</i>	<i>De-oi trăi în veci pe lume</i>
<i>Nici în stingere, ca unii.</i>	<i>De-oi muri în veșnicie.</i>

În această poezie Eminescu neagă apartenența sa la buddhism, dar strofa a doua denotă tocmai această apartenență. Autoarea indiană crede că este o izbucnire a poetului, o replică la răstălmăcirile contemporane ale operei sale.

Confuzia sau contrazicerea lui din prima strofă față de afirmația ce o vom vedea imediat : „*Eu sunt buddhist*”, ar putea fi și o evoluție a convingerilor sale, dacă s-ar stabili cronologic care afirmație o precede pe cealaltă. Oricum, e dificil de înțeles că în aceeași poezie apar două idei care se resping.

Amita Bhose prezintă un text inedit al lui Eminescu din manuscrisele studiate de ea la Academia Română, în care el scrie textual: *eu sunt buddhist*. Și în continuare dezvoltă credința sa în puterea binelui, a adevărului, a forțelor lui Brahma care va învinge forțele răului, minciunilor, întinericului lui Turan. Scriere care ne desvăluie un Eminescu ce nu se mai încadrează în starea de „pesimism”, ca în *Epigonii*. Aceeași credință o manifestă și Tagore. Puterea de a înfrunta suferința, de a găsi energia spre a lupta contra răului apare și în textele din Upanișade, textele sacre hinduse.

Și Amita, ca o fină și profundă cunoscătoare a operei eminesciene, luând în considerare multele comentarii ale specialiștilor indieni și europeni, ajunge la concluzia că „buddhismul a fost mai mult decât o pasiune intelectuală a lui Eminescu. El a fost un aliat al geniului românesc”.

De secole și de milenii, oamenii se întreabă cine a creat lumea ?!

Cosmologia lui Eminescu manifestată cu osebire în cele două poezii de care am vorbit, *Rugăciunea unui dac* și *Scrisoarea I-a*, denotă că el cunoștea vedele, cele mai vechi texte religioase și literare scrise în sanscrita veche. Din manuscrisele studiate, dr. Bhose descoperă pregătirea filosofică a lui Eminescu în domeniul limbii sanscrite. Că el știa perfect gramatica, fonetica și ortografia ei, însușindu-și și o caligrafie foarte îngrijită, lucru important pentru această limbă și cunoscând peste două mii de cuvinte, susține autoarea. Astfel ea găsește legătura de necontestat dintre textele din vede și poeziile citate mai sus. Ideea din Imnul vedic al Creațiunii care „descrie starea Creatorului înaintea Creațiunii” apare transparentă la Eminescu în *Scrisoarea I-a* în primele strofe:

*La -nceput pe când ființă nu era, nici neființă,
Pe când totul era lipsă de viață și voință,
Când nu s-ascundea nimica, deși totul era ascuns,
Când pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns.
Fu prăpastie ? Genuine ? Fu noian întins de apă ?*

.....

Umbra celor nefăcute nu-ncepuse-a se desface ...

lată și „replica” lui Tagore :

*O, fluviule uriaș, apa ta nevăzută, neauzită curge etern și neîntrerupt.
Fluviu – undele cosmice din care se iscă creația, și în care se întoarce.
Viața pe pământ – cuprinzând atât materie cât și spirit – manifestare a
acestui fluviu,
Curent – imperceptibil.*

Dar „când termenul descompunerii se împlini, stăpânul care există prin el însuși, care nu poate fi cuprins cu simțurile ... se arată și risipi întunericul” (citad din vede). „Așa cum pădurea e într-un sâmbure de ghindă, mic și invizibil, tot așa universul s-a creat din Absolutul nemanifestat” (Radhakrishnan). Multe sunt citatele indiene, pe care autoarea le analizează cuvânt cu cuvânt în legătură cu cuvintele și ideile din poeziile lui Eminescu, modificate de poet după principiile științifice moderne. Printre altele ea arată că Eminescu a tradus cuvântul *kama* reprezentând forța dinamică implicată în Inceputul Creațiunii, tradus în textele germane, franceze, engleze cu *dorință, dragoste, iubire*, mult mai frumos și pertinent prin intraductibilul *dor, dor nemărginit*.

În diferite variante ale poeziei *Luceafărul* scriitoarea indiană găsește mărturii ineluctabile ale unor ecouri din textele upanișadice. Spicuiind între ele reținem, ca un exemplu, că în acestea din urmă apare un dialog între eroul principal, un tânăr înțelept care îi cere zeului morții să-i încredințeze misterul morții, dar acela nu vrea să-l dezvăluie unui muritor. În *Luceafărul*, Eminescu preia invers această idee, Creatorul refuzându-i moartea lui Hyperion care era nemuritor.

Dar influența concepțiilor indiene de nemurire a sufletului, metempsihoză, micro și macro timp, („trece căi de mii de ani ... în tot atâtea clipe” în *Luceafărul*), apar nu numai în poezii, ci și în proza lui Eminescu.

Autoarea analizează nuvela *Sărmanul Dionis* prin prisma criticului George Călinescu care crede că ideile filosofiei indiene i-au parvenit lui Eminescu prin cărțile lui Schopenhauer. Care el însuși, cum am arătat mai înainte, a fost influențat de concepțiile indiene. În *Sărmanul Dionis* teza principală este cea a relativității timpului în raport cu

eternitatea, care se regăsește în Upanișade. Trecutul, prezentul și viitorul sunt cuprinse la un loc în simbolul lui Brahman, în silaba *aum*, care reprezintă în final transcendența. Ideea lui Dionis este că lumea e visul sufletului nostru. În Upanișade se spune că prin meditația acelei silabe sacre, omul se poate apropia de spiritul creator al lumii. Creatorul, Dumnezeu, cuprinde în el toate neamurile deodată, este vremea însăși cu tot ce se întâmplă în ea. Și așa cum râurile curg de la o mare la alta și devin la rândul-le mare fără să știe, asemenea sufletele ființelor se nasc din Absolut și întorc în el. Este metafora izvorului.

Mitul buddhist al întoarcerii în timp prin metempsihoză îl stăpânește pe Dionis, nu pentru vreun profit material, ci pentru a „gusta fericirea”, caracteristică numai a mitului buddhist, spre deosebire de toate celelalte mituri. Dionis, în încarnarea sa anterioară călugărul Dan, la care se întoarce în vis, începe o călătorie cosmică cu Maria, uniți în toate încarnările. Dar Dionis nu era pregătit pentru a realiza realitatea absolută, când omul devine Brahman. Deși Dionis n-a învins hotarele timpului – și sentimentul lui că el e însuși Dumnezeu i-a pricinuit căderea din cosmos – el a putut regăsi fericirea alături de Maria într-un sat oarecare pe pământ.

„Eminescu rămâne mereu legat de viață, de frumusețea sentimentelor pământești. Ca un adevărat *kavi* (poet-înțelept în sanscrită), el își armonizează meditația de filosof cu sensibilitatea de artist, și la fel ca poeții vechi ai Indiei, care i-au inspirat și pe romanticii germani, ajunge la concluzia că iubirea e suprema fericire”, conchide inspirata cercetătoare a operei eminesciene.

Speranța lui William Jones ca poezia și cultura occidentală să se îmbogățească prin seva culturii orientale nu s-a realizat în Apus, nici în Anglia, nici în Germania, unde orientalismul a dispărut odată cu epoca romantismului. Singur „poetul țării Mioriței l-a integrat spiritului poporului său. M. Eminescu e singurul poet european care a făcut India nemuritoare în țara sa” (A. Bhose).

Spre deosebire de credința lui Emil Cioran din cartea sa Schimbarea la față a României (în care el o consideră o țară cu o cultură mică, fără un destin însemnat și în care susține că dacă vrea să joace un rol în istorie trebuie să-și schimbe înfățișarea, să realizeze ceva important, să se construiască, să-și schimbe temeliile vieții ca popor), cercetătorul Dan Zamfirescu (care semnează, alături de Marin Bucur și alții referatul pentru aprobarea titlului de doctor pentru lucrarea Eminescu și India a Amitei Bhose), conchide că „acest studiu temeinic și sistematic, capital pentru exegeza eminesciană, e menit să ne scape de un complex de inferioritate și să ne dea certitudinea vocației universale a culturii noastre”. El consideră epocală „descoperirea” Amitei, aceea că „în opera lui Eminescu se produce o „sinteză” perfectă a spiritului european cu cel indic, negășibilă nicăieri, la antecesori sau contemporani, în dimensiunile și cu inefabilul experienței culturale eminesciene”.

Dar, deși Emil Cioran, forțat probabil de împrejurările sociologice și politice ale timpului, și-a revocat concepțiile din memorabila sa carte „Schimbarea la față a României”, trebuie să reținem unele adevăruri, încă foarte actuale, care stau la baza prezentei derute a societății românești dinainte și de după 1989. Schimbarea din temelii a vieții poporului român, care-și face o virtute din a nu munci (e vorba de o muncă ca o religie, ca o forță, ca la nemți), de a simpatiza „chiulangiul” inteligent, de a nu adera cu seriozitate și disciplină la adevăratele valori, este mai mult decât necesară, este vitală.

Căci a scăpa de comunism (?) și a nu mai scăpa de globalizare, și una și alta ne înfundă în genunea antiistoriei ca popor, fără ridicarea unor valori majore umaniste ori științifice, a unor descoperiri importante care să se impună și de care să profite toți europenii care ne ignoră cu superbitate.

Și revenind la Amita Bhose, editorul cărților ei Mihai Dascăl este convins că autoarea indiană care navighează prin stufoasele cunoștințe și tradiții și prin operele scriitorilor și poeților celebri și anonimi ai milenarei sale culturi, ca și a celor europene, ne dă tot odată și imaginea amplorii culturii românești. Pentru că pasiunea lui *Eminescu* pentru India și spiritualitatea ei era până la studiul său o legendă, o necunoscută a „ecuației” geniului eminescian. Marea importanță a tezei doamnei Bhose, spune el, este de a ne fi arătat cum Asia și India devin cultură românească într-o creație de valoare universală.

Despre această lucrare, Edgar Papu, marele eminoscolog, spune că „nicăieri în lume spiritul Indiei nu se absoarbe” mai profund și mai adecvat ca în opera lui *Eminescu*.

Zoe Dumitrescu-Bușulenga consideră și ea cartea ca o pledoarie pentru reevaluarea statutului și rolului culturii românești în concertul culturii universale.